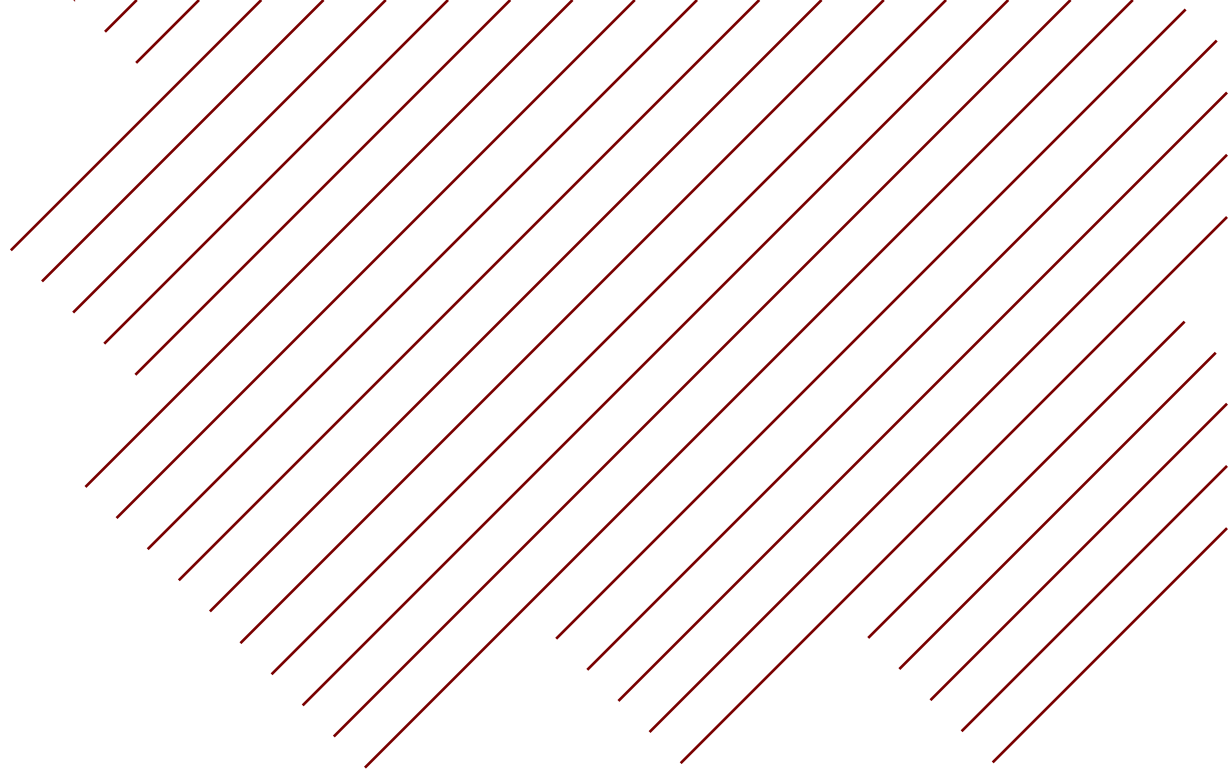

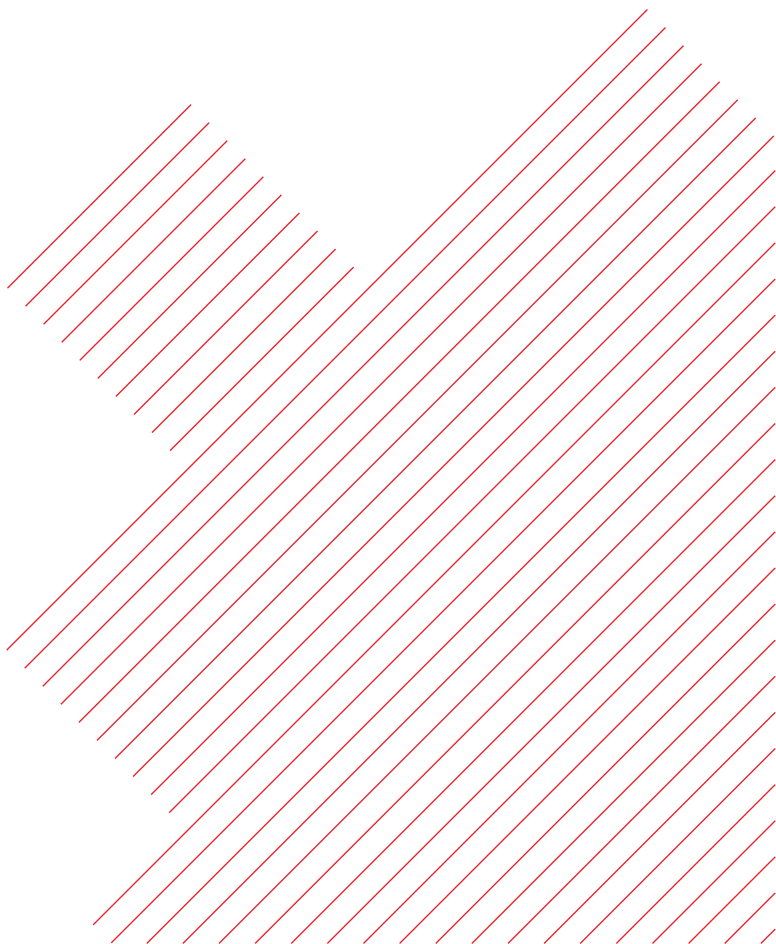
Erfgoedbeleid Gorinchem 2025 - 2050

INHOUD

Voorwoord door wethouder Eva Dansen	3	Erfgoed beleefbaar maken	34
Begrippenlijst	5	34.1 Beschermd stadsgezicht promoten?	34
Samenvatting	6	34.2 Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies beleefbaar maken	36
1. Waarom erfgoedbeleid?	8	34.3 Vastgoed openbaar toegankelijker	37
2. Wat is het Gorcumse DNA?	12	34.4 Wat leeft er in de stad, welke verhalen verbinden?	38
3. Hoe gaan wij het erfgoedbeleid vormgeven?	16	34.5 City marketing en erfgoed	40
3.1 Inzichtelijk maken van erfgoedwaarden	18	35 Samen verantwoordelijk voor erfgoed	42
3.1.1 Onderzoek naar erfgoedwaarden	18	35.1 Zorgdragen voor de monumenten in de stad	42
3.1.2 Erfgoedkaart	20	35.2 Kerkenvisie	42
3.2 Beschermen van monumenten en hun omgeving	22	35.3 Samenwerkingpartners	44
3.2.1 Regels in het omgevingsplan	22	35.4 Uitdragen uitgangspunten van het Verdrag van Faro	46
3.2.2 Beschermen van de omgeving van het monument	24	35.5 Erfgoedtafels van de provincie Zuid-Holland	47
3.2.3 Goed erfgoedbeheer	26	35.6 Vestingdriehoek en Pact van Loevestein	47
3.2.4 Nieuwe aanwijzingen voor gemeentelijke monumenten	27	35.7 Samen de lasten dragen	47
3.2.5 Toezicht en handhaving beschermd erfgoed	27		
3.3 Behoud erfgoed door ontwikkeling	28		
3.3.1 Erfgoed als ontwikkelperspectief	28		
3.3.2 Erfgoed als inspiratie voor klimaatadaptatie	28		
3.3.3 Erfgoed in relatie tot duurzaamheid	30		
3.3.4 Beschermd stadsgezicht en mobiliteit	31		
3.3.5 Kunst in de openbare ruimte is dynamisch	33		
34			

Bijlage 1 - Uitvoeringsagenda erfgoedbeleid 2025-2028

Bijlage 2 - Inventarisatie bestaand erfgoedbeleid (Rijksbeleid, provinciaal- en lokaal beleid)

*“ Waar we het in Gorinchem altijd
met elkaar over eens zijn,
is hoe mooi onze stad is.”*

Erfgoed beleid

Samen erfgoed beschermen,
behouden en beleefbaar maken

TEKST: Annelou Evelein
VORMGEVING: Studio Più

Uitgave september 2024

Voorwoord

Waar we het in Gorinchem altijd met elkaar over eens zijn, is hoe mooi onze stad is. Daarom kan ik niet genoeg benadrukken hoe belangrijk het is om die schoonheid, van de vesting, van ons maritiem erfgoed, van ons industrieel erfgoed, van onze mooie groene wijken in het westen van de stad en van de kerken, te bewaren voor de generaties na ons.

Om dat op een goede manier te doen hebben we Erfgoedbeleid nodig waarin we vastleggen wat erfgoed is en hoe we het willen bewaren. Omdat we dat belangrijk vinden hebben we dit ook vastgelegd in ons collegeprogramma.

Voor u ligt het Erfgoedbeleid waarvan ik hoop dat het ons gaat helpen bij het al genoemde vastleggen en bewaren. Niet alleen in deze collegeperiode, maar ook de jaren daarna, met een doorkijk naar wat ons in de nabije toekomst te doen staat.

Tenslotte is onze prachtige stad niet alleen voor ons om van te genieten, maar ook voor vele generaties na ons!

Eva Dansen

Wat
is
erfgoed?

Begrippenlijst erfgoed

Archeologie – Archeologie gaat over sporen en resten van menselijke aanwezigheid vanaf 300.000 jaar geleden in de bodem en onder water. Deze zichtbare en onzichtbare resten vertellen veel over hoe mensen vroeger leefden en werkten. Ons bodemarchief willen we bewaren. De gemeente heeft één archeologisch rijksmonument, één gemeentelijk archeologisch monument en een archeologie depot.

Cultureel erfgoed – Uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden. (Erfgoedwet 2016, artikel 1.1.)

Erfgoedgemeenschappen – Een erfgoedgemeenschap “bestaat (...) uit mensen die waarde hechten aan specifieke aspecten van cultureel erfgoed die zij, binnen het kader van publieke actie, wensen te behouden en aan toekomstige generaties over te dragen.” (Verdrag van Faro 2005: art.2b). Erfgoed is dynamisch en gemeenschappen zijn fluïde. Zie ook het kader met erfgoedgemeenschappen op pagina 45.

Erfgoedgemeenschappen zijn een belangrijke factor in het Verdrag van Faro dat in januari 2024 door Nederland ondertekend is en later wordt geratificeerd. Participatie is hierbij het belangrijkste uitgangspunt.

Immaterieel erfgoed – cultuuruitingen die niet tastbaar zijn en die gemeenschappen, groepen of individuen een gevoel van identiteit geven. Dit erfgoed is dynamisch en wordt steeds opnieuw vormgegeven. Het vertelt ons welke gebeurtenissen uit het verleden onlosmakelijk aan een stad of gebied zijn verbonden en ook zo beleefd worden door de inwoners. In Gorinchem is het project Geworteld in Gorinchem hier een mooi voorbeeld van. Lokaal historisch besef draagt bij aan saamhorigheid en het welzijn in een snel veranderende wereld. Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) onderscheidt vijf verschillende domeinen:

1. Orale tradities (zoals dialect en verhalen)
2. Uitvoerende kunsten/ podiumkunsten
3. Sociale rituelen en festiviteiten
4. Kennis en gebruiken rondom cultuur en universum
5. Ambachten en traditioneel vakmanschap

Monumenten – zijn historische gebouwen, archeologische vindplaatsen of door mensen aangelegde groene structuren, zoals parken. Deze worden beschermd door de rijksoverheid, provincie of gemeente vanwege hun cultuurhistorische waarde.

Onroerend erfgoed – tastbaar en plaatsgebonden erfgoed, zoals historische gebouwen, kunst in de openbare ruimte, herdenkingsmonumenten, monumentaal groen, monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. In Gorinchem hebben we 110 gemeentelijke monumenten en zijn er nog 82 waarvan de aanwijzingsprocedure nog niet is afgerond. Daarnaast heeft Gorinchem 220 rijksmonumenten en 1 van rijkswege beschermd stadsgezicht. Gorinchem heeft ook 46 beeldbepalende gebouwen. Daarnaast maakt Gorinchem onderdeel uit van het Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies.

Roerend erfgoed – tastbaar erfgoed dat verplaatsbaar is, zoals archieven, beelden, foto's, games, schilderijen, voertuigen etc. Voor Gorinchem zijn dit onder andere de collecties in Musea en stukken in het Regionaal Archief Gorinchem.

Rijksbeschermd stadsgezicht – is een gebied in een stad met een bijzonder cultuurhistorisch karakter. De bescherming is bedoeld om de cultuurhistorische identiteit van een gebied te behouden en in te zetten bij ontwikkelingen.

Verdrag van Faro – Europees kaderverdrag dat de mens en de samenleving, en hun relatie met erfgoed, centraal stelt.

De belangrijkste uitgangspunten uit dit kaderverdrag zijn:

- ◆ Meer nadruk op gemeenschap.
- ◆ Erfgoed verbinden aan sociaal-maatschappelijke doelen.
- ◆ Open staan voor nieuwe erfgoedwaarden, breder erfgoedbegrip en meer ruimte bieden voor kennis van inwoners.
- ◆ Meer initiatieven over meerstemmigheid, diversiteit en inclusie.
- ◆ Een toenemende belangstelling voor immaterieel erfgoed.
- ◆ De overheid als facilitator.

Samenvatting

Gemeente Gorinchem voert een integraal beleid ten aanzien van de fysieke leefomgeving, zoals omschreven in de Omgevingswet. Denk hierbij onder andere aan monumenten, archeologie en rijksbeschermd stadsgezicht. Erfgoed is een kernkwaliteit binnen deze wet en wordt geborgd in het Omgevingsplan. Het gaat om erfgoed dat een beschermde status heeft, maar ook om alle elementen waaraan een cultuurhistorische waarde toe te kennen is. Het voorliggende beleid is dan ook integraal opgesteld en wordt door de verschillende werkvelden binnen de gemeente, zoals cultuur, ruimtelijke ontwikkeling en klimaatadaptatie, gedragen.

We richten ons op uitgangspunten aan de hand waarvan we willen werken aan een toekomstbestendig erfgoed. De gemeente wil haar erfgoed:

- ♦ inzichtelijk maken,
- ♦ beschermen,
- ♦ behouden door ontwikkeling,
- ♦ beleefbaar maken,
- ♦ er samen met alle erfgoedgemeenschappen de schouders onder zetten.

De volgende aandachtspunten staan in dit beleid centraal:

- ◆ Er is niet alleen aandacht voor het monument, maar ook voor de omgeving van het monument.
- ◆ Het beleid is behoud door ontwikkeling, erfgoed wordt aan de voorkant meegenomen.
- ◆ Het vertellen van de verhalen, de context van het erfgoed met de inwoners delen.
- ◆ Samen met alle erfgoedgemeenschappen de gedachte van het Verdrag van FARO een plek geven.

Het totale erfgoedbeleid beslaat een periode tot 2050, de uitvoeringsagenda zal elke 4 jaar worden geëvalueerd en opnieuw worden opgesteld.

Wat betekenen bovenstaande uitgangspunten nu concreet? In de apart bijgesloten uitvoeringsagenda (bijlage 1) worden specifieke maatregelen voorgesteld in lijn met het beleid en worden de verantwoordelijkheden voor het behoud van het erfgoed verdeeld. Overheden, stakeholders en eigenaren van erfgoed hebben ieder een eigen rol. Samen vormen zij het draagvlak om erfgoed in Gorinchem aan de volgende generaties door te geven. Zodat het erfgoed en de identiteit van Gorinchem ook over 100 jaar nog een wezenlijke bijdrage leveren aan de leefbaarheid en herkenbaarheid van Gorinchem.

In het beleidsprogramma erfgoed en ruimtelijke kwaliteit, dat in 2025 wordt opgeleverd, zal het hierboven genoemde uitgangspunt 'behoud door ontwikkeling' verder uitgewerkt worden.

1 Waarom erfgoedbeleid?

De gemeente Gorinchem wil haar erfgoed beschermen, behouden en beleefbaar maken. Het opstellen van integraal erfgoedbeleid heeft als doel het maken van weloverwogen keuzes over zowel de ruimtelijke ontwikkelingen die spelen als over de cultuurhistorische waarden binnen de gemeente Gorinchem. Het schetst onze ambities op de langere termijn, tot 2050. Niet alles wat in het beleid beschreven staat hoeft dan ook morgen gerealiseerd te zijn, maar we slaan wel de piket paaltjes naar 2050.

Dit integrale erfgoedbeleid neemt ook de ambities van de andere werkvelden mee. In bijlage 1 wordt de uitvoeringsagenda uiteengezet en bijlage 2 is een opsomming van bestaand Rijks-, provinciaal- en lokaalbeleid.

Dit erfgoed beleid geeft de gemeente, externe stakeholders en erfgoedgemeenschappen, handvatten voor behoud van ons erfgoed.

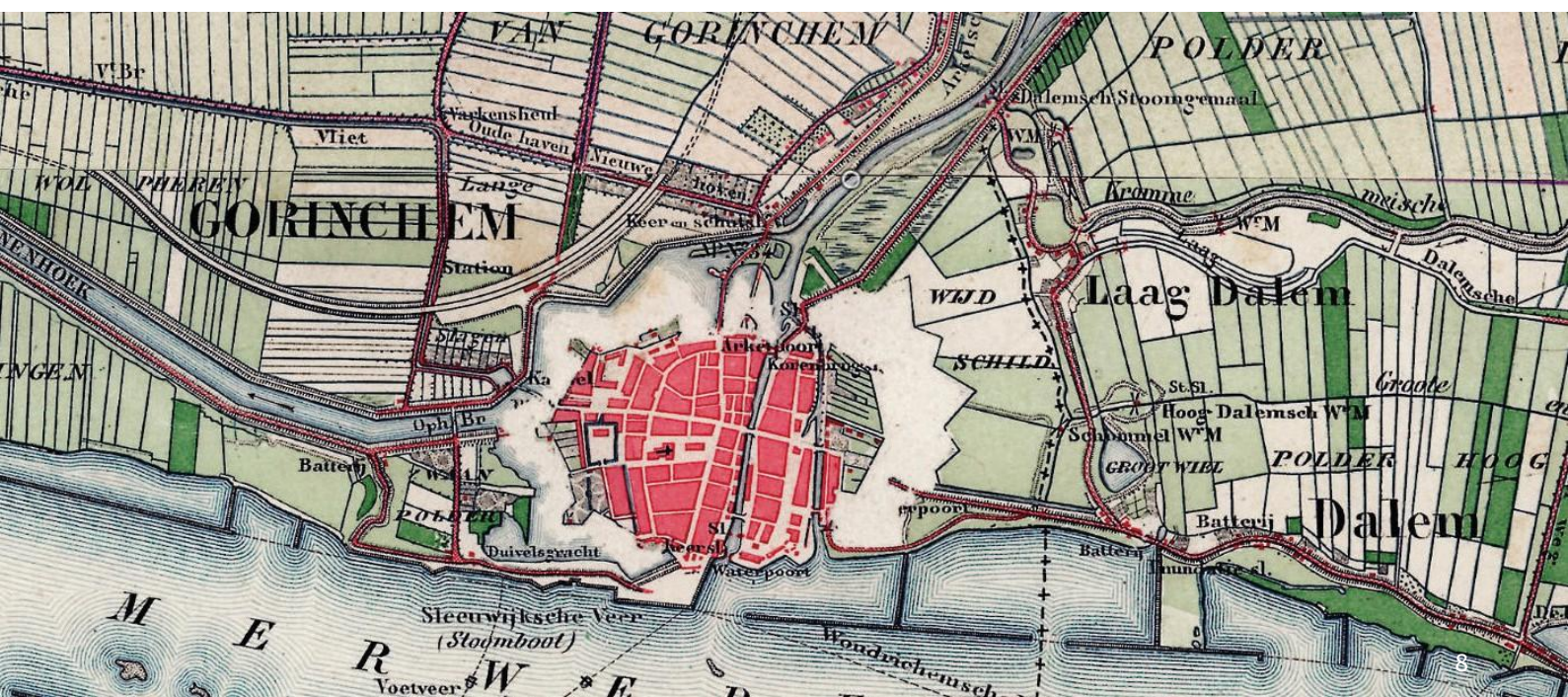
Betekenis erfgoedbeleid

In dit beleid leggen wij de betekenis vast van erfgoed in de gemeente Gorinchem en hoe wij daarmee omgaan. Erfgoedbeleid is nodig om gebouwen en objecten met een monumentale status te beschermen, net als de directe omgeving daarvan. Erfgoedbeleid gaat ook over cultuurhistorische waarden waar geen monumentenstatus aan is verbonden. Onder erfgoedbeleid valt ook het verzamelen van verhalen en vastleggen van de geschiedenis. Tenslotte is beleid nodig om inzicht te krijgen in nieuw erfgoed en in een overzicht en samenhang van alle erfgoedwaarden in de stad.

Gorcums erfgoed

Erfgoed is levend en dynamisch en verandert met de tijd. Ook opvattingen over wat erfgoed is, wijzigen in de loop van de tijd, bijvoorbeeld door andere definities van erfgoed. In verschillende werksessies met het college en de gemeenteraad en met overige externe en interne stakeholders zijn de kernkwaliteiten van Gorinchem benoemd en is er gekeken naar wat er in de Gorcumse wijken aan erfgoed (roerend, onroerend en immaterieel) aanwezig is.

De verschillende onderdelen die we binnen erfgoed onderscheiden, staan in de begrippenlijst beschreven.

Erfgoed als kwaliteit

Cultureel erfgoed heeft een gunstig effect op de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. De stad wordt hierdoor qua uiterlijk aantrekkelijker en is het er fijner wonen en werken. Erfgoed maakt, in al zijn gelaagdheid, het verhaal van de stad zichtbaar. Immaterieel erfgoed draagt daar ook aan bij. Door verhalen te vertellen gaan we meer en écht de verbinding aan met de inwoners en de wijken. De aanwezigheid van al het erfgoed in onze stad draagt dan ook bij aan een positief leefklimaat en het welbevinden van inwoners en bezoekers.

Cultuurhistorisch waardevolle elementen geven inwoners van een stad een gevoel van eigenheid. Zo fungeren kerktorens als bakens in het stedelijke landschap. Als inwoners dit herkennen en kennis hebben van hun erfgoed, bestaat de kans dat zij als ambassadeurs van hun gemeente gaan optreden.

Omgevingswet

Per 1 januari is de Omgevingswet ingegaan. Onder de Omgevingswet zijn onze ruimtelijke plannen overgegaan in het tijdelijke omgevingsplan. Hierin wordt ook rekening gehouden met het belang van erfgoed. Erfgoed wordt hierbij breed opgevat; het gaat niet alleen over erfgoed dat een beschermde status heeft, maar over alle elementen waaraan een cultuurhistorische waarde toe te kennen is.

De gemeente moet ervoor zorgen dat erfgoed behouden blijft, maar ook dat het gebied zich kan blijven ontwikkelen. De eerste stap hierin is de omgevingsvisie van Gorinchem, vastgesteld in december 2023. De visie geeft inzicht in de ambities die de stad in de periode tot 2050 wil realiseren.

Fysieke Leefomgeving

Erfgoed is een kernkwaliteit van de fysieke leefomgeving en hierdoor een belangrijk onderdeel van de omgevingsvisie. Erfgoedbeleid is meer dan beschermen alleen, het kan ook worden ingezet om richting te geven aan nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Erfgoedbeleid is dan ook sturend bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Bij de ontwikkeling van het erfgoedbeleid zijn de kernkwaliteiten van Gorinchem, het DNA, meegenomen. Met dit DNA als identiteitsdragers in gedachten maken we toekomstige ontwikkelingen in onze stad mogelijk.

Programma erfgoed en ruimtelijke kwaliteit

Parallel aan het maken van het erfgoedbeleid is er een programmalijn Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit als onderdeel van het Omgevingsplan opgestart. Het erfgoedbeleid en dit programma zijn bouwstenen voor de gebiedspaspoorten en het omgevingsplan van de gemeente. In het programma Erfgoed en Ruimtelijke kwaliteit wordt dieper ingegaan hoe wij het erfgoed beschermen en behouden.

Financiën

Op basis van het erfgoedbeleid kan binnen de gemeentelijke begroting financiële ruimte gecreëerd worden om het beschermen, behouden en beleefbaar maken van cultureel erfgoed in de toekomst te waarborgen. In de uitvoeringsagenda (bijlage 1) zullen de financiële kaders verder uitgewerkt worden.

Wat is het Gorcumse DNA?

Gorinchem is een kleurrijke, dynamische stad met een rijke geschiedenis. Dit vertaalt zich in het DNA, wat we kunnen zien als het culturele erfgoed van Gorinchem. Het DNA zit vol met verhalen en kwaliteiten die Gorinchem Gorcum maken. Bijvoorbeeld de geschiedenis van de martelaren van Gorcum maar ook de aanwezigheid van de vestingwal. Wat zijn nu de specifieke kernkwaliteiten van Gorinchem, die een helder inzicht kunnen geven in het DNA van Gorinchem? Door deze te definiëren, borgen we het DNA en daarmee het erfgoed in het beleid. Het benoemen van kernkwaliteiten en het hieraan verbinden van regels en plekken waar deze regels gelden (werkingsgebieden) zijn het middel om de belangen van erfgoed goed te verankeren in gemeentelijk beleid. Dit geldt voor zowel ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving als ten aanzien van ander materieel en immaterieel erfgoed.

Vanuit erfgoed onderscheiden we **zes** kernkwaliteiten in Gorinchem die hieronder beschreven staan. Ze staan los van elkaar, maar kunnen niet zonder elkaar.

1. Gorinchem als Waterstad

Gorinchem ontstond rond het jaar 1000 op de hoger gelegen gebieden bij de rivieren de Linge en de Merwede. Via deze waterwegen werden producten aan- en afgevoerd, en de Linge was ook belangrijk voor personenvervoer. Water was de levensader van de stad. Met de aanleg van het Merwedekanaal (1881-1892) kreeg Gorinchem een goede verbinding met Utrecht en Amsterdam.

Water is een basisbehoefte. vissers en boeren leefden met en door het water. Water was zowel vriend als vijand. Het hield vijanden tegen tijdens de 80-jarige oorlog en door de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie. Maar Gorinchem heeft ook te maken gehad met overstromingen, die veel schade aanrichtten. De Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn tegenwoordig Unesco Werelderfgoed.

Waar het water verdwenen is, zijn de structuren soms nog zichtbaar. Water wordt nu ook gebruikt voor recreatie en kan bijdragen aan een klimaatbestendige stad. In het oosten van de stad zijn in de lage voormalige moerasdelen nieuwe wijken gebouwd. De inundatiegebieden, destijds ter verdediging gebruikt en nu onderdeel van het Unesco Werelderfgoed, hebben een andere functie gekregen. Zij worden nu vaak ingezet voor klimaatadaptatie. Rivieren, rivier- en liniedijken, wielen en inlaten zijn nog steeds aanwezig, evenals onderdelen van de waterwerken zoals schotbalkloodsen, inlaten en sluizen uit de 17de en 18de eeuw.

2. Gorinchem als vestingstad

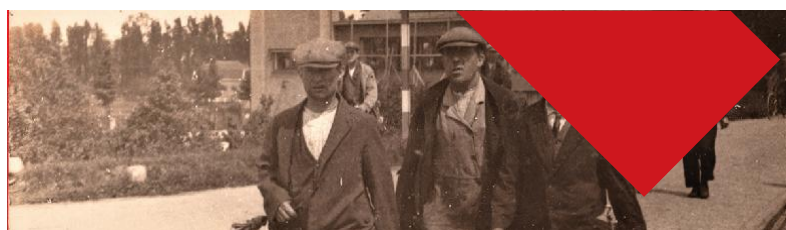
In 1382 kreeg Gorinchem stadsrechten en mocht de stad ommuurd worden. Na de uitvinding van buskruit was deze verdediging niet meer voldoende. In 1572 vielen de Watergeuzen Gorinchem binnen tijdens de 80-jarige oorlog. De vesting was niet sterk genoeg meer. Daarom werd in 1584 de stad uitgebreid met 11 bastions en 4 stadspoorten. De stad verdubbelde in omvang. Het werkte, in 1672 hield Willem III de Fransen tegen met de Oude Hollandse Waterlinie. Na de belegering door Napoleon werd deze in 1815 onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Gorinchem bleef tot 1967 een functionele vestingstad, wat zorgde voor minder flexibiliteit in de stadsuitbreiding en een volle binnenstad.

Door de vele kazernes en manschappen had Gorinchem veel kroegen en een grote middenstand, wat nog deels zichtbaar is. Er waren verschillende markten, zoals de vee- en varkensmarkt, de warenmarkt en de botermarkt. De vesting is nog steeds grotendeels intact en is militair erfgoed, onderdeel van het Unesco Werelderfgoed. Elke tijdperiode brengt nieuwe elementen aan. De groene vestingwallen zijn inmiddels verworpen tot een stadspark en de vestingmuur beschermt de stad tegen hoog water. Ook de Lingehaven is nog steeds in gebruik. De vesting is een beschermd stadsgezicht. Hiermee is het erfgoed in de binnenstad en omgeving beschermd.

Fortes Creantur Fortibus

‘Sterken brengen sterken voort’.

Deze wapenspreuk van Gorinchem verradt een heldhaftige geschiedenis.

3. Gorinchem als industriestad

In de Gouden Eeuw bloeide Gorinchem dankzij de vrije handel. Er werd geen tol geheven. Bedrijven zoals bierbrouwerijen, pottenbakkerijen, pijpmakerijen en leerlooierijen vestigden zich hier. Langs de Linge verschenen steenovens en molens rond 1670, waardoor al deze bedrijven meer konden produceren. Door de gunstige ligging aan de samenvloeiing van Linge en Merwede ontwikkelden scheepvaart en handel zich sterk.

Na de aanleg van de Spijksedijk, rond 1820, droogde de oever langs de Linge op en vestigde zich daar watergebonden industrie. De industriële revolutie bracht grote veranderingen met zich mee, zoals de komst van stoommachines. Er kwamen fabrieken voor tabak, thee, bier, kaarsen, staal en hout, evenals scheepswerven en een gasfabriek. In 1883 werd een spoorlijn naar Gorinchem aangelegd.

De Vries Robbé & C.o., een (staal)constructiebedrijf, had een grote impact vanaf 1881 tot het faillissement in 1976. De loodsen en het schaftlokaal aan de rand van de Gorcumse binnenstad herinneren aan deze tijd. Corbion, voorheen CSM, met haar suikerfabriek en opvallende schoorsteen, is nog steeds actief sinds 1871 en is tegenwoordig een rijksmonument. Markten en visserij bleven belangrijk.

Met pakhuizen vormden de industrie en nijverheid de Lingehaven en bepaalden zij de cultuur van de stad, zowel fysiek als sociaal. De industrie is nu vooral maritiem met bedrijven als Damen Shipyards, Mercon en Van Oord Offshore. Door veranderde infrastructuur is de industrie echter niet meer zo groot als vroeger.

Vanuit de industrie en nijverheid ontstonden veel verenigingen. Nog steeds heeft Gorinchem een rijk verenigingsleven, met veel sociale cohesie.

4. Gorinchem als arbeidersstad

Bij de volkstelling van 1830 telde Gorinchem 6.000 inwoners. Na de industriële revolutie groeide de bevolking, maar na 1900 bleef de groei achter bij de landelijke trend. In 1929 had Gorinchem 14.000 inwoners binnen de vesting. De vestingwallen belemmerden de uitbreiding van de stad door de Kringenwet, die bebouwing binnen 1.000 meter van de vesting verbood. Rond de eeuwwisseling van 1900 werd het westen van het Merwedekanaal hiervan uitgezonderd en later werden de regels verder versoepeld.

In 1907 bouwde De Vries Robbé de eerste arbeiderswijk: de Lingewijk, gevolgd door woningen langs de Merwede. Na de Tweede Wereldoorlog werden in hoog tempo nieuwe woonwijken gebouwd in het noordwesten van de stad; de Haarwijk en Gildengewijk. In de zeventiger jaren werd die uitbreiding voltooid en startte de uitbreiding in het oosten met Wijdschild. Vanaf 1985 volgde de wijk Laag-Dalem en Hoog-Dalem.

In de Lingewijk, Haarwijk en Gildengewijk zijn nog steeds arbeiderswoningen, woningcomplexen en scholen aanwezig uit de wederopbouwperiode.

De grote industrie zorgde in de 20ste eeuw voor veel vraag naar arbeiders, die uit Griekenland, Italië, Spanje, Turkije, Marokko en Polen kwamen, wat Gorinchem tot een sociaal diverse stad maakt.

Het faillissement van De Vries Robbé in 1976 was een klap, aangezien bijna de helft van de werkende bevolking er afhankelijk van was.

Gorcumers staan bekend als harde werkers. Gorinchem heeft een traditie van technische scholen ook mede dankzij firma's als De Vries Robbé, zoals Het Gilde Vakcollege Techniek, en blijft innoveren dankzij deze opleidingen. Gorinchem heeft een aantal makers voortgebracht die wereldwijde impact hebben gehad, zoals De Vries Robbé en de Centrale Suiker Maatschappij.

5. Gorinchem als creatieve stad

Gorinchem heeft een bloeiende cultuur met veel ruimte voor hedendaagse kunstenaars om te exposeren en te werken. Gorinchem heeft veel bekende kunstenaars voortgebracht. Gorcumse kunstenaars uit de 17de eeuw zijn onder andere Camphuysen (1586 – 1627), Van Kuijl (1604 – 1673) en Saftleven (1607 - 1681). In de 20ste eeuw staat Gorinchem bekend om de abstracte geometrische kunst, met kunstenaars als Ad Dekkers (1939-1974) en Ad de Keijzer (1923-1997). Hun werk brengt mede een traditie in dit genre voort. De terugkerende internationale kunstmanifestatie Symposium, geeft aandacht aan en is opdrachtgever voor installaties in de openbare ruimte van bekende Nederlandse kunstenaars in de geometrische abstracte kunst. Daarnaast is de grondlegger van de computerkunst Peter Struycken (1939) een belangrijke Gorcumse kunstenaar.

Een andere bekende creatieveling is van Jan van der Heijden (1737-1712), schilder en etser, maar beter bekend als uitvinder van de brandspuit en straatlantaarn, waardoor je 's avonds over straat kon.

Gorinchem blijft aantrekkelijk voor kleine creatieve ondernemers. Veel kunstwerken van Symposium zijn nog steeds in de openbare ruimte te zien. De stad heeft twee musea: het Gorcums Museum, met kunst en stads-geschiedenis, en het Hendrick Hamelmuseum, waar het verhaal van de ontdekker van 'Korea' wordt verteld.

6. Gorinchem als grensstad

Gorinchem heeft een strategische ligging. Het ligt op snijvlak van Zuid-Holland, Gelderland en Brabant. Al begin 13de eeuw was het land van Arkel, waar Gorinchem onderdeel van was, strijdtonel van conflicten met naburige provinciën, zoals Holland en Gelre. In de eeuwen daarna is Gorinchem vaak het toneel geweest van strijd en handel, mede door de gunstige ligging tussen waterwegen en de mogelijkheid om tol te heffen. Het zorgde voor een constante stroom van reizigers, passanten, soldaten, gastarbeiders en andere nieuwkomers, wat bijdroeg aan een tolerante stad die ruimte biedt aan verscheidenheid. Deze tolerante stad willen wij zijn en blijven.

Het dorp Dalem behoorde tot 1986 bij de provincie Gelderland en maakte deel uit van de voormalige gemeente Vuren. De nederzetting Dalem is rond de 11de eeuw ontstaan aan het dijklint langs de Boven-Merwede. Het oude dorp bestaat uit een historische clustering aan de dijk en een kern achter de dijk. De oude kern van Dalem is onderdeel van het beschermd stadsgezicht van Gorinchem. Bijzonder zijn het rijks monumentale Dalems kerkje en de Dalemse inundatiesluis. Sinds 1986 is Dalem onderdeel van de gemeente Gorinchem en ligt het aan de west en noordkant tegen Laag en Hoog Dalem aan.

Gorinchem is onderdeel van de Vestingdriehoek samen met Woudrichem, Zaltbommel, Slot Loevestein en Fort Vuren. Destijds had deze driehoek een strategisch doel, water als wapen in de Hollandse Waterlinie. Nu is het UNESCO werelderfgoed met een schat aan geschiedenis.

2 Hoe gaan wij het erfgoedbeleid vormgeven?

De kernkwaliteiten die in hoofdstuk 2 zijn beschreven zijn de dragers van het erfgoedbeleid. Deze kwaliteiten van Gorinchem brengen mensen samen en zijn hiermee van grote waarde voor de samenleving op ruimtelijk, sociaal en economisch vlak.

Er is al veel geregeld voor erfgoed binnen de gemeente Gorinchem. Hierop bouwen we voort. Waar het nu nog gefragmenteerd is, komen we met dit nieuwe erfgoedbeleid tot een integrale beleidsbenadering.

Hieruit zijn de onderstaande vijf uitgangspunten voor het erfgoedbeleid voortgekomen.

Deze komen ook terug in de uitvoeringsagenda.

1. Inzichtelijk maken van erfgoedwaarden
2. Beschermen van monumenten en hun omgeving
3. Behoud van erfgoed door ontwikkeling
4. Het erfgoed beleefbaar maken
5. Samen verantwoording dragen voor erfgoed

De integrale Erfgoedwet (1 juli 2016) heeft betrekking op onze museale objecten en museale collecties, en op monumenten en archeologie op het land en onder water. Samen met de Omgevingswet, die op 1 januari 2024 is ingegaan, ziet de Erfgoedwet toe op een integrale bescherming van ons cultureel erfgoed.

Ingrepen in de directe omgeving mogen benoemd erfgoed niet ontsieren of beschadigen. Het gaat hierbij om historische gebouwen, objecten, structuren en groene monumenten die door de overheid vanwege cultuurhistorische waarden als belangrijk zijn aangemerkt zoals rijksmonumenten, rijksbeschermd stadsgezicht, maar ook om de gemeentelijke monumenten, die volgens de regels van het omgevingsplan zijn beschermd. Dit is belangrijk omdat dit de beleving en het aanzicht van het monument of object kan verminderen. Zie hiervoor ook in bijlage 2 het Verdrag van Granada en het Besluit Kwaliteit Leefomgeving. Wanneer het cultureel erfgoed geen beschermde status heeft, is de vraag steeds: behoud je het erfgoed, pas je het in of is erfgoed met name een inspiratiebron bij bijvoorbeeld grote transformaties?

Ook binnen het provinciaal- en lokaal beleid is al veel geregeld. Een aantal onderdelen van het erfgoedbeleid en het borgen van wettelijke taken is uitgevoerd en vastgesteld in verordeningen, bestemmingsplannen (per 1 januari overgegaan in het tijdelijke deel van het omgevingsplan) en nota's.

Daarnaast zorgt de Archiefwet dat het papieren en digitale erfgoed bewaard wordt.

“Geen vreeze maar kloekmoedigheid bepaal’ de mate van uw beleid”

~ tekst in oude raadzaal Zwijndrecht

De gemeente voldoet zodoende aan haar wettelijke taken. Toezicht en handhaving is goed geregeld. Er ligt nog wel een wettelijke opgave vanuit de Omgevingswet om de biotoop van monumenten in kaart te brengen. Deze wordt hieronder meegenomen in het nieuwe beleid.

In bijlage 2 is een inventarisatie gemaakt van alle beleidskaders en -regels op rijks-, provinciaal en gemeentelijk niveau.

2.1 Inzichtelijk maken van erfgoedwaarden

Het erfgoedbeleid van Gorinchem is gericht op het benadrukken van de diversiteit en rijkdom van de stad, ons kleurrijke Gorinchem. Hierdoor krijgen we meer inzicht in materieel en immaterieel erfgoed. Kunnen we het beter zichtbaar maken en ook beschermen. Hoe gaan wij het inzichtelijk maken?

2.1.1 Onderzoek naar erfgoedwaarden

Hoofdstuk twee gaf inzicht in de kernkwaliteiten, die onderdeel uitmaken van het DNA van Gorinchem. Maar het DNA omvat veel meer. Daarom is aanvullend onderzoek nodig op onderdelen van het DNA die niet eerder in kaart zijn gebracht of waarvan de erfgoedwaarde nog niet bepaald is, zoals industrieel en post 65 erfgoed. Dit wordt zowel door externe experts gedaan als door participatie met de inwoners. Wat is de inwoners dierbaar in de stad? Waar zijn zij aan gehecht? Wat geeft een wijk identiteit? Dit sluit aan bij de gedachte van het Verdrag van Faro.

ERFGOEDPARTICIPATIELADDER

Participatie is een gelaagd begrip dat meerdere niveaus bevat. De ‘ladder’ hieronder vat deze vijf trappen samen: hoe hoger u op de ladder klimt, hoe meer u de besluitvorming uit handen geeft. Elke trap is even waardevol. Informatie delen zien we als basis voor alle volgende stappen. Belangrijk is wel om duidelijk aan de deelnemers te communiceren waar de beslissingen uiteindelijk genomen worden. FARO ontwikkelde en gebruikte dit schema voor onder andere waarderingstrajecten.

2.1.2 Erfgoedkaart

Om erfgoed goed inzichtelijk te krijgen, maken we op stads- en wijkniveau een kaart, waarop alle lagen van erfgoed duidelijk aangegeven staan. Het gaat dan om materieel en immaterieel erfgoed, groen erfgoed, archeologie, de omgeving van een monument of het beschermd stadsgezicht. Wij noemen dit een digitale erfgoedkaart. Deze helpt ook om integrale keuzes te kunnen maken op stads- en wijkniveau. Zo kunnen er inhoudelijk gemotiveerde besluiten genomen worden. Het zorgt ervoor dat er overzicht is van wat er aan erfgoed aanwezig is, welke cultuurhistorische waarden in ieder geval beschermd moeten worden en welke waarden bij herontwikkelingen en transitieopgaven als inspiratiebron kunnen dienen. Deze erfgoedkaart krijgt een doorwerking in het omgevingsplan en de daarin gestelde regels en wordt digitaal ontsloten.

2.2 Beschermen van monumenten en hun omgeving

We zetten actief in op de bescherming van waardevol erfgoed. Het richt zich op onderscheidend en uniek erfgoed, waarbij zowel de objecten als hun omgeving de nodige ruimte en kwaliteit krijgen. Dit doen wij enerzijds door het naleven van relevante wetten en verordeningen zoals beschreven in bijlage 2 en anderzijds door het stellen van een aantal kaders die hieronder beschreven zijn.

2.2.1 Regels in het omgevingsplan

Verschillende onderdelen van erfgoed zijn al opgenomen in het tijdelijke deel van het omgevingsplan en de Verordening Fysieke Leefomgeving. De transitie naar het permanente omgevingsplan doen wij via gebiedspaspoorten. Per wijk beschrijven we de ambities voor behoud en ontwikkeling van het erfgoed. Dit wordt verankerd door regels en werkingsgebieden in het omgevingsplan op te nemen.

Om het erfgoedbelang extra te borgen geven we de commissie Omgevingskwaliteit (zie kader) een advieskader. In het omgevingsplan verwijzen we naar het programma Erfgoed en Ruimtelijke kwaliteit, zodat deze gemeentelijke adviescommissie zich hierop kan baseren in haar adviezen. Hierbij geldt, hoe eerder zij betrokken wordt in de planvorming, des te beter de uitkomst.

Bestuurlijk hebben we hiermee een goed doordacht beleid in handen waarmee integraal gestuurd kan worden op omgevingskwaliteit. Zo benut je maximaal koppelkansen met andere werkvelden. Erfgoed kan een belangrijke aanjager zijn bij ontwikkelingen.

2.2.2 Beschermen van de omgeving van het monument

Om de kwaliteit van de omgeving van een beschermd gemeentelijk- en Rijksmonument in de gemeentelijke kaders te borgen, inventariseren we de omgeving van monumenten. We stellen regels en werkingsgebieden voor om de monumentbiotoop te waarborgen. Deze worden in het omgevingsplan opgenomen.

De analyse van de omgeving van het monument wordt door de verschillende werkvelden binnen de gemeente uitgevoerd: Stedenbouw, Ruimtelijke Ordening en Erfgoed. Het is onderdeel van het programma Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit dat onder het beleidshuis van de gemeente valt. Hier binnen zal het dan ook uitgewerkt worden.

Bij de analyse wordt gekeken naar verschillende relaties van de omgeving tot het monument:

- Bij de ruimtelijke relatie gaat het om de relatie tussen het monument en zijn omgeving zoals je die kunt zien en beleven. Deze relatie kent twee niveaus:
 - De directe ruimtelijke omgeving is de ruimte waarbinnen het monument zichtbaar is en zijn invloed uitoefent (invloedssfeer). Wanneer beïnvloedt iets de monumentale waarde van beschermde monumenten en wanneer wordt die aangetast?
 - Bij de stedenbouwkundige situering gaat het om de relatie tussen het monument en zijn omgeving vanaf grotere afstand, mogelijk door een zichtas of door de solitaire positie van het monument in zijn omgeving.
- Bij de functionele relatie gaat het om de relatie tussen het monument en zijn omgeving, die belangrijk is voor de waardering, het functioneren en de instandhouding van het monument.

De resultaten van bovenstaande analyse worden gedeeld met de raad. Hierbij wordt gekeken naar mogelijke impact die deze biotopen voor inwoners heeft en of en hoe er gecompenseerd kan worden.

2.2.3 Goed erfgoedbeheer

Het monumentale vastgoed dat in eigendom is van de gemeente moet goed beheerd worden. De ambitie moet omhoog. De afdeling Vastgoed hanteert nu voor alle panden 'normaal gebruik' conditie 2 en/of 3. Voor het monumentale vastgoed willen wij dat naar 'representatief gebruik' conditie 1 en/of 2 opschalen. Daar waar achterstallig onderhoud is, gaan we onderzoeken wat er gedaan kan worden en wat de kosten daarvan zijn. Basis hiervoor zijn de rapporten van de Monumentenwacht. We zoeken hierbij naar externe financiering.

Bij verkoop van een monumentaal pand van de gemeente zorgen we voor een goede overdracht. De verkoop is inclusief een bouwhistorische waardestelling.

Met name het beheer van het Unesco Werelderfgoed binnen de gemeentelijke vastgoed portefeuille moet naar een hoger niveau gebracht worden. Naast de panden gaat speciale aandacht naar het beheer van monumentaal groen: bomen, wallen, bastions en lanen. Dit betekent dat budgetten van de afdeling Beheer ook beter afgestemd moeten worden op de onderhoudsbehoefte van het erfgoed om het behoud van de cultuurhistorische waarde te kunnen borgen en te versterken voor nu en in de toekomst.

Muren van de vesting hebben tot op de dag van vandaag een belangrijke waterkerende functie. De vestingmuren voldoen nog aan de eisen en normen om hoog water te kunnen keren en zullen de komende jaren niet verder versterkt worden. Ze worden wel gerestaureerd.

We beheren het erfgoed met respect voor ecologische waarde. Oude muren, daken, bestrating en waterwegen zijn een walhalla voor dieren, planten en insecten. De werkvelden beheer, ecologie en erfgoed gaan per initiatief met elkaar in gesprek waarbij goed en haalbaar beheer van erfgoed leidend is.

2.2.4 Nieuwe aanwijzingen voor gemeentelijke monumenten

De gemeente hecht waarde aan haar gemeentelijk monumentenbeleid en wil meer monumenten aanwijzen. In 2018 is gestart met een nieuw juridisch regime: onder andere verordeningen, bestemmingsplan en een uitvoeringsprogramma. In 2021 is gestart met het formele aanwijzingstraject en in 2022 is de eerste fase van aanwijzing afgerond. De gehele afronding staat voor 2024. Totaal zijn 240 monumenten en beeldbepalende gebouwen benoemd. Door de experts werd destijds alleen naar de buitenkant van gebouwen gekeken en niet naar de interieurs. Deze zijn wel automatisch mee beschermd bij aanwijzing. Bestuurlijk was gekozen voor een maximum van 240 gebouwen.

Om plekken, gebouwen en objecten die het DNA van Gorinchem uitdragen voor toekomstige generaties te behouden, is het noodzakelijk om de huidige lijst van 240 aan te vullen en nieuwe gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden aan te wijzen. Hiervoor is onderzoek van wezenlijk belang.

We gaan hiervoor verschillende thema's onderzoeken en stellen voor om nieuwe aanwijzingen te doen.

2.2.5 Toezicht en handhaving beschermd erfgoed

Toezicht en handhaving van beschermd erfgoed zijn een wettelijke taak van de gemeente. Eigenaren van beschermd rijksmonumenten zijn wettelijk verplicht het rijksmonument dusdanig te onderhouden dat er geen cultuurhistorische waarden verloren gaan.

Ditzelfde geldt voor gemeentelijke monumenten. De gemeente spreekt de eigenaar aan als verval van waarden dreigt en kan daarbij last onder bestuursdwang opleggen.

Handhaving van beschermd erfgoed gaat samen met betere communicatie naar gebruikers van erfgoed. Doel is een beter bewustzijn over de status en waarden van erfgoed bij inwoners en gebruikers. Zodat we samen zorgen voor het erfgoed.

Het behoud en beschermen van ons erfgoed heeft het nodig om in de opvolging van handhaving strenger te worden. Dit vergt capaciteit en geld.

2.3 Behoud erfgoed door ontwikkeling

Behoud door ontwikkeling is een integraal onderdeel van het beleid, waarbij nieuwe ontwikkelingen het historische karakter respecteren en versterken. Bij stedelijke en ruimtelijke ontwikkelingen waar erfgoed fysiek of immaterieel aanwezig is, wordt erfgoed gebruikt als basis voor ruimtelijke en fysieke ontwikkelingen.

2.3.1 Erfgoed als onderdeel van het ontwikkelperspectief

Erfgoed is een kernkwaliteit van de fysieke leefomgeving binnen de Omgevingswet en daardoor een belangrijk onderdeel van de Omgevingsvisie van Gorinchem. Erfgoed is aanjager voor ruimtelijke planvorming en ontwikkeling.

Bij kaderstelling van een te ontwikkelen gebied moet erfgoed aan de voorkant meegenomen worden. Bijvoorbeeld bij de intaketafel. Erfgoed is daarmee onderdeel van het ontwikkelperspectief. Beschermd erfgoed kan hierdoor behouden blijven. Denk ook aan archeologisch en immaterieel erfgoed om richting te geven. Aanwezige cultuurhistorische gebouwen en elementen worden vanaf het begin meegenomen in het plan- of ontwerpproces. Dit alles gaat niet vanzelf. Dit vergt aandacht. De juiste kennis moet beschikbaar zijn en in de planvorming moet ruimte zijn om erfgoed deel te laten uitmaken van de nieuwe ontwikkelingen. In het programma Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit worden deze kwaliteiten van erfgoed binnen de ruimtelijke ontwikkeling van Gorinchem gewaarborgd.

Ook erfgoed dat geen beschermde status heeft is van belang en speelt een duidelijke rol. Erfgoed kan dienen als inspiratie en 'place making' - een mensgerichte benadering in het plannen en vormgeven van de publieke ruimte - om plannen passend te maken en meer kwaliteit te geven. Het zorgt hiermee voor identiteit van een nieuwe wijk of bij transformatie van een gebied. Het draagt bij aan een goed vestigingsklimaat, een aantrekkelijke omgeving om in te winkelen, elkaar te ontmoeten, te recreëren en te werken.

2.3.2 Erfgoed als inspiratie voor klimaatadaptatie

Erfgoed biedt kansen in het inclusief en klimaatbestendig inrichten van de openbare ruimte. Het kan dan ook als basis dienen om de leefomgeving te verbeteren. Vanuit historisch perspectief kunnen nieuwe inzichten gevormd en toegepast worden. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van oude watergangen, structuren en technieken.

Wij willen in samenwerking met het werkveld klimaatadaptatie de volgende onderwerpen aanpakken:

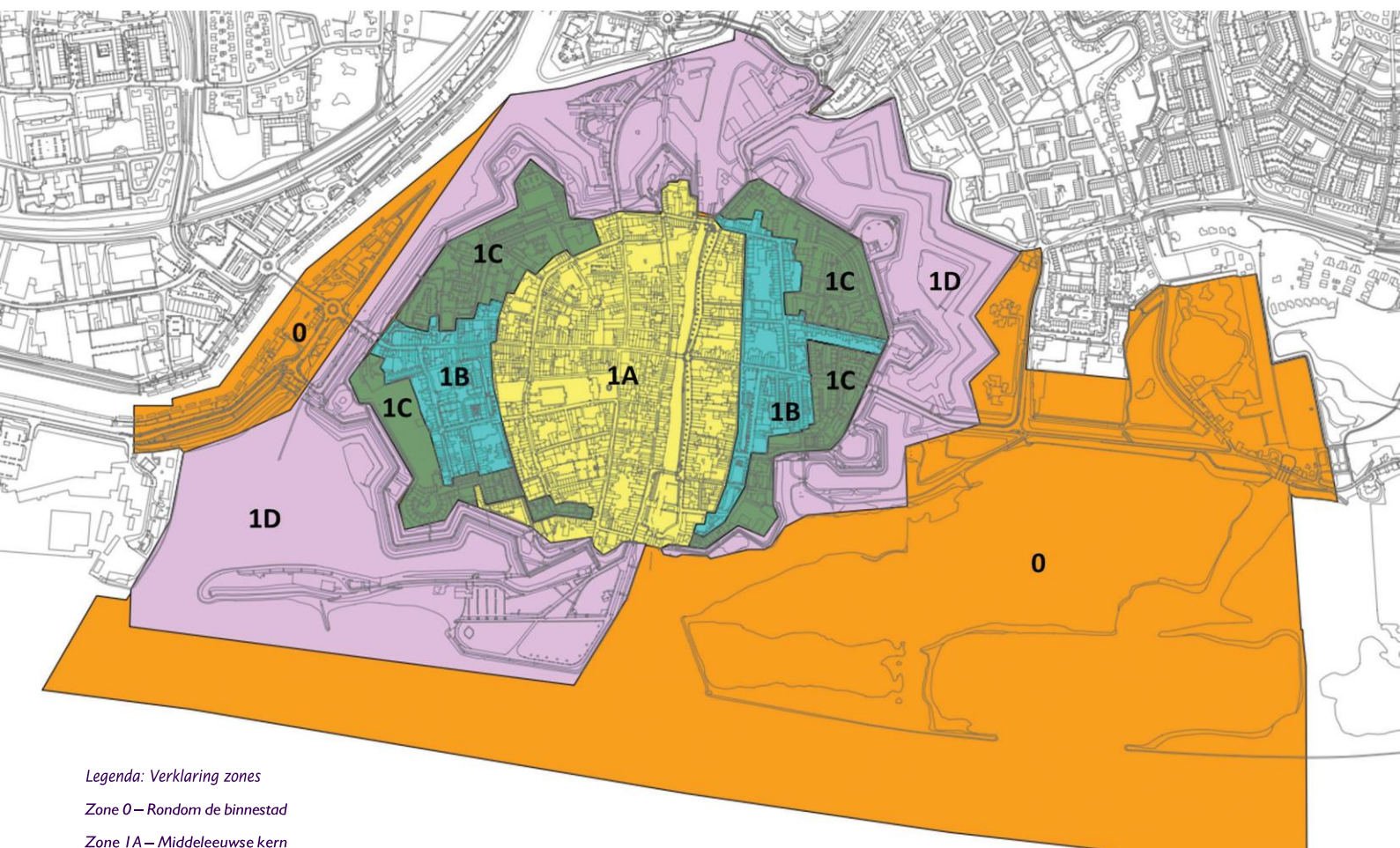
- We maken inzichtelijk waar klimaatverandering een risico vormt voor het verlies of aantasting van ons cultureel erfgoed als gevolg van wateroverlast, droogte, bodemdaling stormen hittestress en ander extreem weer.
- De digitale erfgoedkaart zoals benoemd in 3.1.2. helpt om inzichtelijk te krijgen waar erfgoed en klimaatadaptatie kansen bieden en waar ze elkaar belemmeren.
- Bij het klimaatbestendig maken van onze leefomgeving gebruiken we de cultuurhistorische kennis voor de inrichting van het landschap en het natuurlijk systeem. Het water- en bodemsysteem krijgen een sturende rol bij de inrichting van ons landschap.
- De werkvelden erfgoed en klimaatadaptatie trekken samen op bij het inzichtelijk maken van verzakingsproblemen en schade aan monumentale panden door bodemdaling.

2.3.3 Erfgoed in relatie tot duurzaamheid

De stad duurzamer maken is een belangrijke opgave binnen de Omgevingsvisie. Dit heeft ook een uitwerking op het erfgoed. De afdeling Erfgoed denkt en werkt hieraan mee vanuit de kwaliteit van erfgoed. Ontwikkelingen in het kader van duurzaamheid vereisen maatwerk, waarbij secuur moet worden gekeken dat het aanzicht van gevels en de beleving van het erfgoed niet aangetast wordt.

- Zo speelt de energietransitie op verschillende locaties waar erfgoed aanwezig is. De afdeling Erfgoed gaat samen met het werkveld duurzaamheid onderzoeken wat de rol van erfgoed hierin kan zijn. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de vele transformatorhuisjes die er moeten komen, ook in het beschermde stadsgezicht van de binnenstad.

- Het plaatsen van zonnepanelen op monumentale daken is een uitdaging. Daarom voert de gemeente Gorinchem het zonnepanelenbeleid (2024) uit. Hierin wordt op maat gekeken naar wat mogelijk is per monument. In het beschermde stadsgezicht is dit per zone aangegeven.
- Samen met de afdeling Duurzaamheid onderzoeken we hoe monumenteigenaren gesteund kunnen worden in het verduurzamen van hun huis zowel met advies als met financiële ondersteuning.

Legenda: Verklaring zones

Zone 0 – Rondom de binnenstad

Zone 1A – Middeleeuwse kern

Zone 1B – De behouden stad

Zone 1C – De vernieuwde stad

Zone 1D – Vestingwallen en Buiten de Waterpoort

2.3.4 Rijksbeschermd stadsgezicht en mobiliteit

De binnenstad en haar omgeving is rijksbeschermd stadsgezicht. Voor de bescherming van het erfgoed is het de grote wens om de binnenstad autoluw te maken.

De vestingwallen zijn Unesco Werelderfgoed en hier staan twee bastions vol met geparkeerde auto's. Wij gaan samen met het werkveld mobiliteit onderzoeken of er mogelijkheden zijn om in de toekomst buiten de wallen in de nabijheid van de binnenstad parkeergarages te realiseren. Er ligt een bestuurlijke wens om goede en veilige fietsvoorzieningen te realiseren als alternatief voor de auto. Vooral in de binnenstad is dit een uitdaging. We gaan in overleg met de betrokken werkvelden meedenken in mogelijkheden om dit binnen erfgoedlocaties op te lossen.

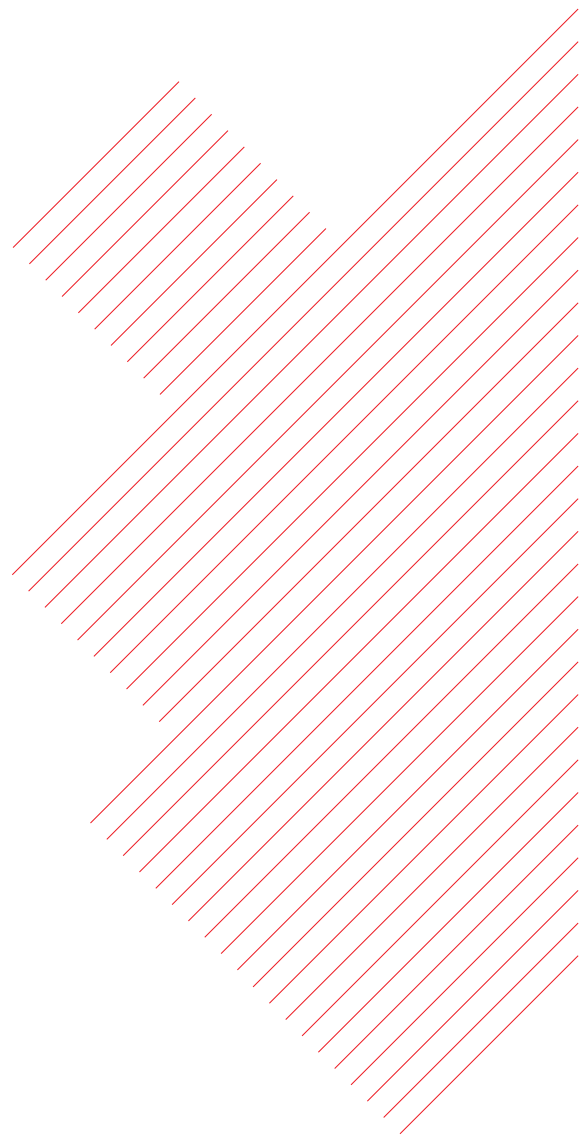
2.3.5 Kunst in de openbare ruimte is dynamisch

Gorinchem heeft, voor een stad van haar omvang, veel kunstwerken in de openbare ruimte (131 kunstwerken in 2024). De kunstwerken zijn onderdeel van het cultureel erfgoed van Gorinchem.

Onder andere in de jaren '70 was Gorinchem een geliefde vestigingsplaats voor kunstenaars die zich bezighielden met geometrische abstracte kunst. Dankzij Symposium werden niet alleen veel opdrachten gegeven voor kunst in de openbare ruimte maar het zette Gorinchem ook internationaal op de kaart. Veel van de door hen gemaakte kunstwerken vinden we nog terug in ons straatbeeld en een aantal daarvan is van grote waarde.

De stad staat vol met kunst. Vanuit de afdeling Beheer is er geen ruimte meer voor nieuwe kunst. Samen met de afdelingen Beheer, Erfgoed, Stedenbouw en Cultuur moet er bij nieuwe initiatieven op maat gekeken worden of er een locatie is en of er financiën zijn om het te beheren. Bij transitie en ontwikkelingen passen de bestaande kunstwerken niet altijd bij de nieuwe plannen. Is dat erg? Nee, dat is het niet. Ook kunst in de openbare ruimte kun je ontzamen. Dit moet wel secuur en in overleg met alle stakeholders gebeuren. In eerste instantie wordt er, wanneer het kunstwerk een belangrijk historische of inhoudelijke waarde heeft, altijd gekeken of het op een andere locatie geplaatst kan worden. Wanneer dit niet mogelijk is wordt het teruggegeven aan de kunstenaar of de nabestaanden.

Alleen opdrachten voor kunst in de openbare ruimte die site specifiek zijn worden door de bovenstaande werkvelden behandeld. Dit houdt in dat het gaat om kunst die iets over de locatie en de context zegt. Hiermee draagt het kunstwerk bij aan de beleving en identiteit van die plek, de wijk en daarmee de stad.

2.4 Erfgoed beleefbaar maken

Zorgvuldig beheer en het beleefbaar maken van erfgoed zijn cruciaal, evenals het promoten ervan. Wij gaan dat doen op basis van inhoud en waarde. Educatie en voorlichting over het erfgoed van Gorinchem zijn belangrijk, evenals het versterken van identiteit en gemeenschapszin door een verbinding te leggen tussen verleden en heden. We gaan het bewustzijn van de inwoners hierover aanwakken.

2.4.1 Rijksbeschermd stadsgezicht promoten

De binnenstad van Gorinchem en haar omgeving is in 1988 aangewezen als rijksbeschermd stadsgezicht, de Vestingwerken in 1993 als Rijksmonument. Doel van aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke ontwikkeling van deze gebieden, te onderkennen en te beschermen.

Wanneer er initiatieven zijn in het rijksbeschermd stadsgezicht, stellen we erfgoed voorop. We beredeneren vanuit de inhoud en de kernkwaliteiten van erfgoed die aanwezig zijn. We benadrukken de gevels, de oude (stedenbouwkundige) structuren, de vestingwallen en haar objecten.

Ondernemersvereniging Hartje Gorcum heeft plannen om in het winkelgebied een kwaliteitsslag te maken. De gemeente werkt met de werkvelden economie, beheer en erfgoed de komende jaren met hen samen. Erfgoed is hierbij leiden

2.4.2 Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies beleefbaar maken

De vestingwallen maken deel uit van het Unesco Werelderfgoed en van het rijksbeschermd stadsgezicht.

De vestingwerken worden in 2025 meegenomen in het gebiedspaspoort Binnenstad. Doel is een integrale visie op de vestingwerken op te stellen in relatie tot de historische vestingstad waar zij deel van uitmaken. De ambities van de vesting als onderdeel van het gebiedspaspoort Binnenstad worden in de regels van het Omgevingsplan in 2026 meegenomen. Hiermee vervalt het huidige Vestingplan.

In het Vestingplan (2016) spelen verschillende thema's een rol: cultuurhistorie, recreatie, ecologie, economie, citymarketing en toerisme. Deze thema's worden meegenomen in het gebiedspaspoort.

De vesting is gelaagd, wat betekent dat ze in verschillende tijdperiodes gebruikt is als militaire vesting, van de middeleeuwen tot aan de Koude Oorlog. Al deze tijdslagen van het militair erfgoed nemen we mee als inhoud om de verhalen van de vesting te vertellen.

De komende jaren onderzoeken wij onderdelen uit het Vestingplan op haalbaarheid en laten wij schetsontwerpen maken voor herinrichting en restauratie van de vesting. Hierbij maken we gebruik van de waardestelling die door bureau Lantschap voor de vesting is gemaakt. Doel is aan de ene kant om cultuurhistorische waarden terug te brengen en anderzijds om de vesting beleefbaar te maken voor recreatie en toerisme. We houden hierin ook de koppelkansen met andere beleidsterreinen in de gaten.

Voor het uitvoeren van herinrichting en/of restauratie zal steeds gekeken worden naar cofinanciering tussen de gemeente, overige overheden en fondsen.

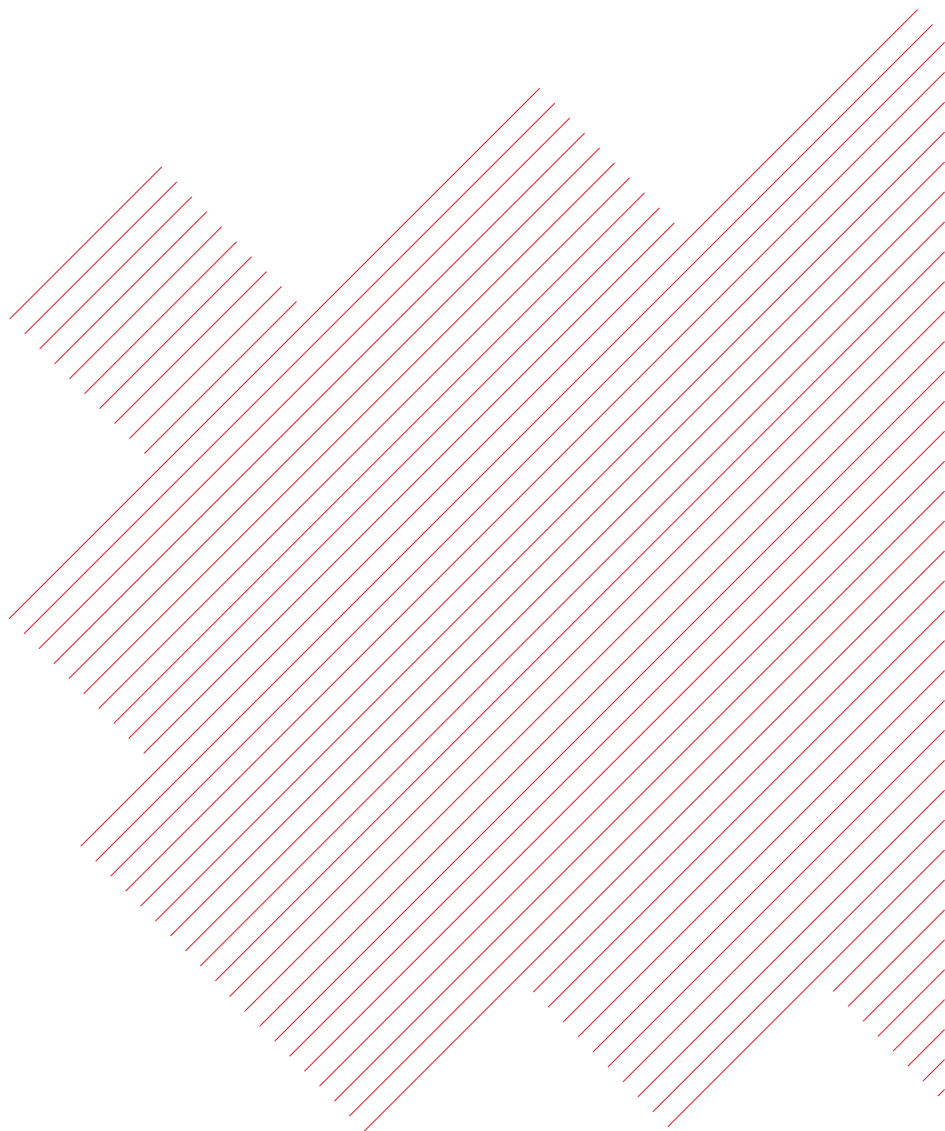
De werkvelden erfgoed, cultuur, toerisme, economie en city marketing trekken samen op om de verhalen van de gelaagde vesting aan inwoners en bezoekers van de stad te vertellen. De inhoud op basis van het Unesco Werelderfgoed is hierin leidend.

De gemeente is terughoudend in het plaatsen van informatieborden op de vestingwallen om verrommeling te voorkomen. De borden die geplaatst worden, lichten details van de vesting uit en dienen dan ook vooral om beter te kijken.

Alle plannen die in de kern- of bufferzone van het Unesco Werelderfgoed liggen worden getoetst aan de visuele integriteit. In het programma Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit gaan we dieper op de visuele integriteit in.

2.4.3 Vastgoed openbaar toegankelijker

De gemeente heeft vastgoed in haar bezit om maatschappelijke doelen te bereiken. Eén van deze doelen is het beleefbaar maken van ons unieke erfgoed. Met name op de Vestingwal heeft de gemeente relatief veel vastgoed in haar bezit. Dit is echter niet altijd voldoende beleefbaar omdat het verscholen ligt, door externen gebruikt wordt of achter een hekwerk is gelegen. In samenwerking met de afdelingen Vastgoed, Cultuur en Samenleving wordt een voorstel gemaakt hoe ons vastgoed meer en beter toegankelijk/beleefbaar kan worden gemaakt. Dit kan worden verwerkt in het nieuwe vastgoed- en accommodatiebeleid.

2.4.4 Wat leeft er in de stad, welke verhalen verbinden?

De zachte kant van erfgoed, het immateriële, ligt grotendeels bij de afdeling Cultuur. Bij de afdeling Stadsontwikkeling ligt juist de harde kant, het onroerende erfgoed. De afdelingen Erfgoed, Stadsontwikkeling en Cultuur stemmen inhoudelijk af welke verhalen met de stad worden verbonden. Verhalen van de inwoners, verhalen die als een beeldvormend/illustratief element kunnen dienen voor hoe Gorinchem zich over de eeuwen heen heeft ontwikkeld en wat dat betekende voor het dagelijks leven in de stad. Immaterieel erfgoed koppelen we aan onroerend en roerend erfgoed.

Samen betrekken wij het Gorcums Museum, het Regionaal Archief Gorinchem (RAG), erfgoedgemeenschappen en de openbare ruimte erbij. Verhalen dichtbij en klein, die wijkgericht zijn. Juist in de openbare ruimte krijgen de verhalen het beste respons.

Belangrijk hierin is aandacht voor het recente erfgoed. Juist de ontwikkelingen van de afgelopen decennia zijn van grote invloed geweest op de stad.

Daarnaast gaat de afdeling Erfgoed samenwerken met de cultuurcoaches in het programma Erfgoedwijsheid met de ambitie om van kinderen in het basisonderwijs ambassadeurs van de stad te maken. Alledaagse verhalen sluiten aan bij jongeren.

Samen met de kinderen zijn de inwoners de beste ambassadeurs om het erfgoed uit te dragen en levend te houden.

Daarom gaan we een aantal trajecten uitwerken in samenwerking met de werkvelden cultuur, economie en toerisme. Doel is om bewustzijn te creëren bij inwoners, maar ook bij bijvoorbeeld leveranciers van winkels en horeca van de binnenstad.

2.4.5 City marketing en erfgoed

Het profileren van het cultureel erfgoed wordt door Stichting Gorinchem Citymarketing gedaan, dit heet Mooi Gorinchem. Zij promoten Gorinchem als de 'Mooiste vestingstad van Nederland'. Het blijft van belang dat cultuurhistorische elementen gekoesterd en in de schijnwerpers gezet worden, omdat ze de eigenheid van onze stad benadrukken en versterken.

Door Citymarketing is in 2024 het merk en de positionering van Gorinchem aangescherpt. Dit dient als basis voor de citymarketing strategie gericht op bezoekers. Erfgoed zit verweven in de Gorcumse identiteit en het merk en de positionering zijn dan ook mede gebaseerd op eerder opgehaalde kernkwaliteiten voor dit erfgoedbeleid. In de uitvoering van het erfgoedbeleid is Gorinchem Citymarketing een belangrijke partner in het beleefbaar maken van erfgoed en het uitdragen van de verhalen die in erfgoed verscholen liggen. Ook hier geldt vanuit inhoud, de cultuurhistorische waarde, de stad promoten.

Waar Citymarketing nu de aandacht alleen op de binnenstad richt, moet er meer aandacht komen voor ander erfgoed. Met name het wederopbouw- en industrieel erfgoed kan beter onder de aandacht gebracht worden.

De kansen van het erfgoed kunnen beter benut worden. Zowel in activiteiten als in de verbinding van bestaande netwerken. Denk daarbij aan watertoerisme, projecten met en over water en gebruik van oude structuren zoals dijklinten.

2.5 Samen verantwoordelijk voor erfgoed

Overheden, stakeholders en eigenaren van erfgoed hebben ieder een eigen rol. Zij vormen samen het draagvlak om erfgoed in Gorinchem aan de volgende generaties door te geven.

We willen de erfgoedeigenaren ondersteunen in het goed beheren van het erfgoed. Hiervoor wordt een set maatregelen opgesteld.

Daarnaast wil de gemeente nadrukkelijk de erfgoedgemeenschappen betrekken bij het meedenken en uitvoeren van het erfgoedbeleid en hen enthousiasmeren en faciliteren om zelf initiatieven te ontplooiën.

2.5.1 Zorgdragen voor de monumenten in de stad

Wij voelen ons samen verantwoordelijk voor het restaureren en beheren van monumenten voor toekomstige generaties. Eigenaren van monumenten en beeldbepalende gebouwen dragen hier veel aan bij. Zij krijgen hierdoor ook met veel verplichtingen te maken. Wij willen hen ondersteunen aan deze verplichtingen te voldoen.

2.5.2 Kerkenvisie

Gemeente Gorinchem maakt, binnen het kader van haar Erfgoedbeleid, een kerkenvisie, een strategische visie waaruit duidelijk wordt hoe zij in de toekomst om kan gaan met kerkgebouwen.

Met behulp van de kerkenvisie willen wij inzicht krijgen

wellicht meer of juist minder behoefte is aan kerkgebouwen, of de kerkeigenaren behoefte hebben aan ondersteuning van de gemeentelijke overheid en of er moet worden nagedacht over toekomstige herbestemming van kerkgebouwen.

Het opstellen van een kerkenvisie gebeurt in dialoog tussen de gemeente, eigenaren van religieuze gebouwen, inwoners en erfgoedorganisaties. Het gaat dan over alle kerkgebouwen in de gemeente: monumentaal en niet-monumentaal, nieuw en oud, ongeacht geloof. Dus kijken wij ook naar bijvoorbeeld de twee moskeeën in onze stad.

De kerkenvisie is opgestart in 2024 en wordt in 2025 opgeleverd door middel van kerkpaspoorten.

2.5.3 Samenwerkingspartners

Gorinchem kent vele erfgoedgemeenschappen, zie hiervoor ook de inzet. Dit zijn met name de klassieke erfgoedgemeenschappen. Deetnografische erfgoedgemeenschappen hebben we nog niet volledig in beeld. Denk hierbij onder andere aan de groepen die als arbeiders in Gorinchem zijn neergestreken en al lang deel uitmaken van de cultuur: Grieken, Turken, Italianen en Marokkanen. Deze groep arbeiders is een belangrijk onderdeel van het DNA van Gorinchem.

Wij gaan onderzoek doen naar etnografische erfgoedgemeenschappen zodat wij hen ook goed in het vizier hebben en kunnen betrekken in projecten en beleid. Dit doen wij in samenwerking met de afdelingen Cultuur en Samenleving.

Naast lokale gemeenschappen halen wij ook veel kennis uit regionale, landelijke en Europese erfgoedgemeenschappen. Zij kunnen een belangrijke rol spelen bij cofinanciering voor behoud van het erfgoed. Wij zorgen voor betrokkenheid bij de volgende organisaties:

- Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE)
- Provincie Zuid-Holland
- Erfgoedhuis Zuid-Holland
- Pact van Loevestein
- Stichting Vestingdriehoek
- Efforts, the European Federation of Fortified Sites

De gemeente gaat aandacht besteden aan het thema erfgoed binnen de door Gorcum Geïnspireerd gereorganiseerde Cultuurcafé's. Doel is om erfgoedgemeenschappen binnen Gorinchem een podium te geven waar ze kennis delen en hulpvragen uitwisselen en waar de gemeente thema's aankaart die actueel zijn binnen de fysieke leefomgeving of binnen het sociaal domein. De organisatie hiervan is in handen van de afdeling Cultuur.

Advies is om de huidige Erfgoed klankbordgroep op te heffen en de Cultuurcafé's als klankbord te gebruiken.

De gemeente gaat in gesprek met de Historische Vereniging Oud Gorcum kijken hoe er meer vrijwilligers geënthousiasmeerd kunnen worden. In nieuwe werkgroepen worden erfgoedthema's als industrieel erfgoed ondergebracht en beleefbaar gemaakt. Het is de bedoeling een afspiegeling van de Gorcumse gemeenschap bij de werkgroepen, en daardoor bij erfgoed, te betrekken.

Een aantal erfgoedgemeenschappen die betrokken zijn bij Gorinchem

- ◆ Historische Vereniging Oud Gorcum
- ◆ Werkgroep Vesting Gorinchem
- ◆ Stichting Stadsherstel Gorinchem
- ◆ Stichting Behoud Erfgoed de Vries Robbé
- ◆ Gorcums Museum
- ◆ Mooi Gorinchem
- ◆ Hendrick Hamel Museum
- ◆ Molenstichting SIMAV
- ◆ Archeologie werkgroep
- ◆ Waterschap Rivierenland
- ◆ Erfgoedhuis Zuid-Holland
- ◆ Provincie Zuid-Holland
- ◆ Erfgoedvereniging Heemschut, afdeling Zuid-Holland
- ◆ Pact van Loevestein

- ◆ Stichting Holz Fonds
- ◆ Grote Kerk
- ◆ Commissie Kunst in de openbare Ruimte
- ◆ Burgerleden Erfgoedcommissie
- ◆ De Spreekkamer van de stad
- ◆ Gorcums Klokkenluiders Gilde
- ◆ Vesting Werkgroep
- ◆ Stichting Gedenkplaats Martelaren Gorcumse Martelaren 1572
- ◆ Stichting Menno van Coehoorn
- ◆ Stichting Hendrick de Keyser
- ◆ Het Cuypersgenootschap
- ◆ Stichting Dorp, Stad en Land
- ◆ Rijksdienst van Cultureel Erfgoed

2.5.4 Uitdragen van de uitgangspunten van het Verdrag van Faro

Inwoners en erfgoedgemeenschappen kijken niet meer alleen verwachtingsvol naar de overheid. Veel vaker ligt het initiatief bij die partijen zelf, vaak in goede onderlinge samenwerking. Waar nodig en wenselijk geeft de gemeente ondersteuning.

De gemeente gaat de erfgoedgemeenschappen meer stimuleren en faciliteren en is daardoor steeds vaker de verbinder tussen erfgoedinstellingen, - verenigingen en erfgoedpartijen en minder bepalend. Dit sluit aan bij het gedachtegoed van het Verdrag van Faro (2024).

Onder het devies samen weten, samen zorgen gaan we vaker naar de inwoners toe om informatie op te halen. Steekwoorden hierbij zijn: beleving, zeggenschap en gedeeld eigenaarschap van de inwoners wat resulteert in draagvlak. We gaan met respect om met de kennis van inwoners en zijn nieuwsgierig naar hun erfgoedwensen. De wensen nemen wij, waar mogelijk, mee in het beleid.

De betekenis van erfgoed wordt namelijk niet alleen door experts bepaald, maar hangt ook samen met de waarde die leken eraan hechten. Juist de synergie tussen expert en niet-expert geeft extra dimensie en kracht aan het erfgoed.

De komende jaren zijn er veel transities binnen Gorinchem, met name in de Vleugels van de Stad. Hier past de gemeente het Verdrag van Faro actief toe om gemeenschapsidentiteit te bevorderen. Dit doet de afdeling Erfgoed in samenwerking met de afdeling Cultuur.

“Het Verdrag van Faro stelt de mens en de samenleving centraal en hun relatie met erfgoed”

2.5.5 Erfgoedtafels van de provincie Zuid-Holland

We blijven aangehaakt bij twee Erfgoedtafels, zodat we kennis ophalen en subsidies kunnen aanvragen:

- Oude Hollandse Waterlinies (militair erfgoed)
- Waterdriehoek Hoek van Holland – Gorinchem (Industrieel en maritiem erfgoed)

2.5.6 Vestingdriehoek en Pact van Loevestein

De gemeente wil haar erfgoed uitdragen. Dit doet zij lokaal met Mooi Gorinchem. Gorinchem is onderdeel van het grotere Unesco Werelderfgoed. Om samen met de regio bezoekers te trekken maar ook om te kijken naar actuele opgaven binnen erfgoed is Gorinchem betrokken bij de Stichting Vestingdriehoek en het Pact van Loevestein. De gemeente is in beide stakeholder.

Naast de afdeling Cultuur en Economie, sluit de afdeling Erfgoed hier nu ook bij aan. Zo kunnen er verbindingen worden gelegd tussen opgaven en wordt cofinanciering van grotere projecten makkelijker gemaakt.

2.5.7 Samen de lasten dragen

In de stukken hierboven wordt al vaker gesproken over cofinanciering. De gemeente heeft een grote verantwoordelijkheid in het beheer en behoud van het cultureel erfgoed in de gemeente. Dat kan echter niet alleen vanuit de gemeentelijke begroting worden bekostigd.

De gemeente gaat actief subsidies aanvragen en fondsen aanschrijven. Dit doet zij niet alleen. In sommige projecten zullen erfgoedgemeenschappen penvoerder zijn omdat zij ook andersoortige fondsen kunnen aanschrijven.

Met name voor grootschalige projecten kijken we naar regionale, landelijke en Europese subsidies. We hebben het niet voor niets over cofinanciering, dit houdt in dat de gemeente zelf ook altijd zal moeten bijdragen aan de projecten.

